

Η ΥΠΑΡΞΗ ΕΘΝΩΝ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ; (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

✘ (Μέρος 6ο του δοκιμίου «Έθνη και Παγκοσμιοποίηση»)

Σήμερα αυτό ακριβώς σημαίνει, γιατί τα έθνη είναι οντότητες προς το παρόν ανταγωνιστικές όπως τα άτομα. Υπάρχει δε και κυριαρχεί σε όλη την ανθρώπινη ιστορία η αντίληψη ότι οι ιδιαιτερότητες, όπως μια πολιτισμική ταυτότητα ή ένα έθνος, είναι αναγκαστικά ασυμβίβαστες και αυτοπροδιορίζονται μόνον μέσω ανταγωνισμού.

Η έννοια όμως της ιδιαιτερότητας λογικά δεν ταυτίζεται με τον ανταγωνισμό. **Αυτό που ταυτίζεται με τον ανταγωνισμό είναι ο ολοκληρωτισμός του οποίου μια τέτοια ιδιαιτερότητα μπορεί να περιλαμβάνει και να εκφράζει ως στρέβλωση.** Αν δεχθούμε την ταύτιση ιδιαιτερότητας και συγκρουσιακότητας, τότε θα πρέπει με εννοιολογική συνέπεια να δεχθούμε και πως η ίδια η διαφοροποίηση σε έθνη ή άτομα (δηλαδή η κατάτμηση του συνόλου σε ιδιαιτερότητες, της οποίας την ύπαρξη κανείς δεν αρνείται) είναι αυτή καθαυτή πηγή ολοκληρωτισμού – αλλά τότε για τι είδους ελευθερία ή ιδανικά μιλάμε; Σε μια τέτοια περίπτωση θα έπρεπε να μιλάμε μόνον με όρους δύναμης. Πρέπει, λοιπόν, να αποφασίσουμε τι εννοούμε και να περιμένουμε με ειλικρίνεια τις συνέπειές του στην πράξη, αντί να ζούμε σε μία συνεχή αντίφαση και ασυνέπεια.

Έθνη: Σύγκρουση και Ελευθερία

Πρέπει, λοιπόν, να κατανοήσουμε ότι **ο ίδιος ο αυτοπροδιορισμός ή ο προσδιορισμός της ταυτότητας οποιουδήποτε (ατόμου, ομάδας ή έθνους) είναι έκφραση της τάσης για ελευθερία.** Η ελευθερία έχει ως πεδίο αναφοράς τη σχέση των ιδιαιτεροτήτων μεταξύ τους αλλά και τη σχέση τους με ισχυρότερους παράγοντες, ακόμη και με το σύνολο, περιορίζοντας

έτσι την αυθαιρεσία. Τονίζουμε αυτό το σημείο, για να δείξουμε την ανάγκη εννοιολογικής συνέπειας.

Η ίδια η ανθρωπινότητα, η ιδιότητα του ανθρώπου που είναι κοινή σε όλους, θα οδηγήσει τους πάντες, άτομα και έθνη, να διεκδικήσουν τη δική τους ελευθερία – που έτσι αποκαλύπτεται πως δεν είναι αποκλειστικότητα κανενός. Εκτός αν κανείς πλανημένα νομίζει πως η τάση για ελευθερία είναι δικό του μόνον χαρακτηριστικό, απλώς και μόνον επειδή μπορεί να τη στερεί από άλλους. Όμως εδώ αυτό που διαφοροποιείται στην πραγματικότητα είναι η δύναμη – και μάλιστα η ποσότητα δύναμης – που κατέχει κάποιος και που μπορεί παροδικά να του επιτρέψει να επιβάλλει την επιθυμία του σε άλλους. Συνήθως αυτό είναι εκείνο που ονομάζεται «ελευθερία». Αλλά δεν είναι δυνατόν η ελευθερία του ενός να είναι σκλαβιά για τον άλλον – αυτό πάυει να είναι ελευθερία, είναι εξουσία, επειδή αυτές οι ιδέες ή χαρακτηριστικά έχουν καθολικότητα.

Αν αντιλαμβανόμαστε την ελευθερία ως εξουσία, τότε δεν υπάρχει διέξοδος από την παροδικότητα μιας δήθεν ελευθερίας που είναι ιδιοτελώς μονομερής και απλώς διαστρεβλώνουμε τις έννοιες ζητώντας πράγματα ασυμβίβαστα μεταξύ τους. Αυτός που έχει δύναμη μπορεί να πει πως δεν υπάρχουν πραγματικά τα νοήματα ή οι ιδέες και ότι είναι δικαιολογίες που προβάλλονται ανάλογα με την ανάγκη του καθενός. Όμως αυτά τα νοήματα είναι μέρος της φύσης του ανθρώπου και όχι κατασκευή, παρότι όντως αναδύονται στην ανθρώπινη συνείδηση συνήθως στην ώρα της ανάγκης, πράγμα που οφείλεται σε ιδιοτέλεια και στρέβλωση της συνείδησης, και, όσο αυτή δεν εξαλείφεται, ο κόσμος θα συμπιέζεται ανάμεσα στο νόημα που έχει ανάγκη και τη δύναμη που επιθυμεί.

Το θεμελιώδες πρόβλημα της συγκρουσιακότητας έγκειται στο πώς αντιλαμβάνεται κανείς τις έννοιες ή ακόμη περισσότερο τις ιδέες που προσπαθεί να ερμηνεύσει μέσω εννοιών ή στο πώς αυτοπροσδιορίζεται ή με τι ταυτίζεται κατά τον αυτοπροσδιορισμό του. Συνήθως οι άνθρωποι τις αντιλαμβάνονται – ακόμη και υποσυνείδητα – ως κάτι που υπόκειται στην

κατασκευαστική ικανότητα της επιθυμίας τους, δηλαδή αν κάτι συμφέρει σήμερα το υποστηρίζω, αν όχι, τότε χάνει κάθε αξία και δεν υφίσταται. Αυτό όμως το πρόβλημα είναι κάτι περισσότερο από την υποστήριξη του συμφέροντος. **Σημαίνει ότι η επιθυμία (και το συμφέρον, επομένως) γίνεται αντιληπτή ως η πηγή κάθε πράγματος, κάθε έννοιας και κάθε ιδέας, ακόμη και του εαυτού.** Αυτή η θέση έχει πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα από όση φαντάζεται ένα επιπόλαιος αναγνώστης, βρίσκεται στο θεμέλιο του ολοκληρωτισμού και λειτουργεί αποκλειστικά στο πεδίο των αποτελεσμάτων και όχι των αιτίων.

Ο ανταγωνισμός αποσκοπεί ακριβώς σε αυτό, την διεκδίκηση της ελευθερίας ως προνομίου ενός που την αφαιρεί από άλλον. Η ασυδοσία ονομάζεται ελευθερία και αυτή η αντίληψη υπήρξε μέγιστο πρόβλημα στην ανθρώπινη ιστορία.

Αν κανείς το δει σε μεγαλύτερο βάθος, θα κατανοήσει ότι ο ανταγωνισμός είναι μία διαμάχη που αποβλέπει σε νίκη μεν, όπου όμως η νίκη αποτελεί για τον νικητή το ποθητό σημείο ισορροπίας και ειρήνης για τον ίδιο (δηλαδή τη διασφάλιση των κεκτημένων) και όπου το τίμημα είναι η απώλεια για τους άλλους. Επειδή όμως δεν υπάρχει σαφές όριο διασφάλισης, η ανάγκη για ειρήνη στρεβλώνεται και γίνεται απληστία και η νίκη πρέπει να είναι ολοκληρωτική, δηλαδή κυριαρχία απέναντι σε όλους, με τίμημα τη σκλαβιά των άλλων. Αυτό, βέβαια, ισχύει τόσο στα σοβαρά ζητήματα όσο και στα ασήμαντα. Αλλά τελικά, λόγω της ανισότητας και της αντίδρασης που προκαλείται, η νίκη, η ισορροπία και η ειρήνη είναι παροδικές και προετοιμάζουν μια νέα φάση ανταγωνισμού και δεν αποτελούν τελικά αυτό που υπόσχονται. Ακόμη και όταν κανείς ποθεί τον συνεχή ανταγωνισμό, ακόμη και τότε επιθυμεί μια παγίωση της νίκης του και μια διηνεκή ισορροπία κατά την οποία ο εκ του ασφαλούς ανταγωνισμός απλώς θα επιβεβαιώνει εκ των προτέρων την υπεροχή του.

Δηλαδή ο τελικός πόθος είναι μια ειρήνη αλλά στρεβλή ως παγίωση των κεκτημένων και απουσία κινδύνων. Αλλά το θέμα της ειρήνης θα το σχολιάσουμε παρακάτω.

Μαζί, λοιπόν, με το ερώτημα αν η ύπαρξη έθνους σημαίνει αναγκαστικά σύγκρουση **θα πρέπει να τεθεί και το ερώτημα αν και η ίδια η ελευθερία σημαίνει σύγκρουση.** Η απάντηση δεν είναι εύκολη, γιατί στην πράξη η ελευθερία όπως την αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι επιφέρει πάντοτε συγκρούσεις – αλλά και η ανελευθερία κάνει το ίδιο. Η φύση όμως της ελευθερίας δεν μπορεί να είναι σύγκρουση, η σύγκρουση υπάρχει, επειδή δεν υπάρχει ακόμη ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία για να πραγματοποιηθεί οδηγεί σε διαμάχη, ώστε να αποσυρθούν τα εμπόδια. **Η πραγματοποιημένη ελευθερία σημαίνει ανεμπόδιστη κίνηση, αλλά υπό δύο όρους: ότι δεν είναι αποχαύνωση και παθητικότητα ούτε εξουσία, επειδή και τα δύο είναι είδωλα.** Η ανεμπόδιστη κίνηση δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι οι συνθήκες είναι ευνοϊκές, αλλά ότι δεν υπάρχει σύγκρουση μέσα στη συνείδηση, οπότε υπάρχει πραγματική ελευθερία.

Βέβαια, και στην εξουσιαστικότητα και στην παθητικότητα υπάρχει η τάση για ανεμπόδιστη κίνηση, αλλά αυτή παρορμάται από την επιθυμία και αποτελεί στρέβλωση της ελευθερίας, αφού το υποκείμενο υπόκειται σε δέσμευση και καταπίεση από τις επιθυμίες του ή τους φόβους του και εξαρτάται από το περιβάλλον επειδή θέλει να το εξουσιάσει, **δηλαδή αποζητά ελευθερία μέσα στην ανελευθερία.** Η παθητικότητα θα μπορούσε να διεκδικήσει ψευδώς μια εσωτερική ελευθερία αποδεχόμενη χωρίς αντίδραση έναν ανάρμοστο περιορισμό, υποκρύπτοντας όμως πάντοτε φόβο και ελλειμματικότητα θέλησης. Αυτό απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, γιατί στην παθητικότητα υπάρχει σύγκρουση αλλά μη ομολογημένη. Η συνείδηση δεν είναι μόνον το πεδίο του συνειδητού αλλά το σύνολο των ψυχολογικών διεργασιών και χωρίς σχετικά καθαρό υποσυνείδητο είναι δύσκολο να μιλήσει κανείς για ελευθερία της συνείδησης. Η παθητικότητα είναι μία υποταγή αθέλητη που επιβάλλεται από τον φόβο και την επιθυμία για ασφάλεια. Γι' αυτό η παθητικότητα ενίοτε εναλλάσσεται με την κυριαρχικότητα, αποτελώντας και αυτή το αναγκαίο συμπλήρωμα ή την άλλη πλευρά της εξουσιαστικότητας.

Η εσωτερική ή συνειδησιακή ελευθερία δεν πρέπει να είναι αμέτοχη και αδιάφορη για τον εαυτό, την κοινωνία και τον κόσμο, γιατί δεν υπάρχει εσωτερικότητα αποκομμένη ολότελα από το περιβάλλον.

Επίσης, το ζήτημα της στρέβλωσης της ελευθερίας μπορεί να πάει ακόμη πιο μακριά και να επιδιώκει κανείς ελευθερία όχι μόνον από τις επιθυμίες αλλά και από την ανάληψη ευθυνών. Σε αυτό το σημείο της αποποίησης ευθυνών αποτυγχάνει ο παγκόσμιος πολιτισμός ακόμη και στην καλύτερη όψη του. Μια τέτοια πλευρά του ατομισμού (και είναι ατομισμός ακόμη κι όταν εκφράζεται από μεγάλα σύνολα) δεν είναι αληθινή ελευθερία, πράγμα που όμως θα απαιτούσε ιδιαίτερη ανάλυση. Η Ευθύνη μπορεί αφ' ενός μεν να σημαίνει ενοχή, υπαιτιότητα για τις συνέπειες των πράξεων κάποιου και αφ' ετέρου ανάληψη βάρους πρωτοβουλίας για βελτίωση των άλλων, χωρίς αυτό να έχει επιπόλαιη συναισθηματική χροιά και αφελή μείωση του εαυτού.

Η άρνηση ανάληψης ευθυνών απέναντι στο σύνολο συμπαρασύρει και εκείνη την απελευθέρωση από τις επιθυμίες που αποτελεί προσπάθεια αποξένωσης από το περιβάλλον, γιατί μια τέτοια απελευθέρωση υπάγεται ως υποσύνολο στην άρνηση της ευθύνης που είναι ευρύτερη και την περιέχει, γιατί αναφέρεται στο όλο. Επομένως, μια τέτοια απελευθέρωση από την επιθυμία που θα συνδυάζεται με την άρνηση ανάληψης ευθύνης είναι ιδιοτελής.

Η ευκολία με την οποία γίνεται δεκτός ο ανταγωνισμός ως η «αναλλοίωτη φύση» των πραγμάτων είναι απότοκο της άρνησης να σταθεί κανείς με συνέπεια στο πεδίο των εννοιών, αν και στην πράξη όντως ο ανταγωνισμός στο διεθνές πεδίο (καθώς και σε εθνικό και ατομικό) είναι προφανής και καθορίζει αναμφισβήτητα τις εξελίξεις. Το ζήτημα όμως εδώ είναι οι εξελικτικές δυνατότητες των πραγμάτων προς το καλύτερο και η ευθύνη που έχουμε απέναντί τους, γιατί, πλην του ανταγωνισμού, και αυτές είναι ενύπαρκτες στη φύση των πραγμάτων. Είναι φανερό πως ο άνθρωπος ζει σε μία αντίφαση: από το ένα μέρος θέλει και πιστεύει ότι μπορεί να βελτιώσει τις συνθήκες της ζωής του και τον εαυτό του και από το άλλο θεωρεί ότι το εμπόδιο που

υπάρχει είναι φύσει αμετάβλητο. Αυτός ο διχασμός είναι συνέπεια του ότι δεν θέλει να αναλάβει την ευθύνη της μετάβασης από μία κατάσταση σε μία άλλη.

Αυτά τα προβλήματα δείχνουν μία ελλειμματικότητα θέλησης, ακόμη και όταν η κατεχόμενη δύναμη είναι μεγάλη, πράγμα που οφείλεται στην υποκατάσταση της θέλησης από την επιθυμία. Με τέτοιο υπόβαθρο η σύγκρουση είναι βέβαιη και διηνεκής, επομένως αυτό που πρέπει να αλλάξει είναι το ψυχολογικό υπόβαθρο της ζωής που εξάλλου είναι μεταβαλλόμενο. Αυτό όμως που έχουμε ανάγκη είναι ένας συνειδητοποιημένος πολίτης, ένας “πολίτης-φιλόσοφος”(1) όπως λέει ο Γιάννης Ζήσης σε αντιστοιχία με τον κυβερνήτη-φιλόσοφο του Πλάτωνα.

Όλα αυτά μπορεί να φαίνονται άσχετα με το πρόβλημα των εθνών, όμως δεν είναι άσχετα, αντιθέτως, **αυτά ακριβώς βρίσκονται στο υπόβαθρο όλων των εξελίξεων και αποτελούν αντικείμενο χειρισμού σε κάθε επίπεδο ανθρώπινης δραστηριότητας**, από την πιο ασήμαντη έως την πιο σημαντική.

Συνεχίζεται...

(1) Γιάννης Ζήσης, Πολίτης φιλόσοφος: Η σύγχρονη ανάγκη, solon.org.gr

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ Σόλων

(www.solon.org.gr)

Ημερομηνία δημοσίευσης κειμένου: 22 Μαΐου 2014

Φωτό 1: wikipedia

Φωτό 2: freewallpapers

Μπορείτε εδώ να δείτε όλα τα μέρη του δοκιμίου «Έθνη και Παγκοσμιοποίηση».